दैनिकं ई-संस्कृतवार्तापत्रम्

हिमसंस्कृतवार्ताः

हिमाचलप्रदेशस्य संस्कृतशिक्षकाणां नूतनः प्रकल्पः

himsanskritvartah
e-Sanskritnewspaper

नवा प्रेरणा नवोत्साहः

■ पृष्ठ-5 ■ वर्ष-4 ■ अङ्क-20

1 20.11.2024 बुधवासरः वि.सं. २०८१ मार्गशीर्षकृष्णपञ्चमी मार्गशीर्ष 05 प्रविष्टांशः

Website- www.himsanskritam.com Email-himsanskrit@gmail.com

अद्य झारखण्ड-महाराष्ट्रयोः विधानसभानिर्वाचनम्। सर्वाः सज्जताः सम्पूरिताः।

हिमसंस्कृतवार्ता अद्य झारखण्ड- महाराष्ट्रयोः आयोक्ष्यमाणाय विधानसभानिर्वाचनम्। एतत्कृते सर्वाः सज्जताः सम्पूरिताः। झारखण्डे विधानसभा निर्वाचनस्य द्वितीयचरणे अष्ट-त्रिंशत्- निर्वाचनासनेषु मतदानं भविष्यति, महाराष्ट्रस्य च सर्वेषु अष्टाशीत्यधिक- द्विशत-निर्वाचनासनेषु एकस्मिन् चरणे मतदानं भविष्यति।

गृहमंत्रिणा अमित शाहवर्येण कृतम् अखिलभारतीय-आरक्षीविज्ञानसम्मेलनस्य (आईपीएससी) उद्घाटनम्

हिमसंस्कृतवार्ताः- गांधीनगरम्

केन्द्रीय गृहमंत्री अमित शाहः अद्य गुजरातस्य गांधीनगरे पञ्चाशत् तमम् अखिलभारतीय-आरक्षीविज्ञानसम्मेलनस्य उद्घाटनं कृतवान्। अस्य आयोजनस्य आयोजनं आरक्षी- अनुसन्धान- विकासविभागेन, राष्ट्रिय- रक्षाशक्ति- विश्वविद्यालयेन संयुक्तरूपेण कृतम्। उद्घाटनसत्रं सम्बोधयन् गृहमन्त्री विगतेषु पञ्चाशत्वर्षेषु भारते महत्त्वपूर्णपरिवर्तनानि प्रकाशितवान्, येन हि वैश्विकगतिशीलता अपि प्रभाविता। एतेषां परिवर्तनानां कारणात् आरक्षीबलस्य प्रकृतौ कार्ये च परिवर्तनस्य आवश्यकता अभवत् इति सः बोधितवान्। श्रीशाहः अवदत् यत् विगतदशवर्षेषु देशे अत्यन्तं संघर्षयुतेषु क्षेत्रेषु हिंसायाः न्यूनीकरणे उल्लेखनीयसफलता प्राप्ता।

सुभाषितम्

यस्य कृत्यं न विघ्नन्ति शीतमुष्णं भयं रतिः।
समृद्धिरसमृद्धिर्वा स वै पण्डित उच्यते॥

अर्थात्- जो व्यक्ति सर्दी-गर्मी, अमीरी- गरीबी, प्रेम-घृणा इत्यादि सम विषय परिस्थितियों में भी विचलित नहीं होता और तटस्थ भाव से अपना मनुष्यधर्म निभाता है, वही सच्चा ज्ञानी है।

प्रतिदिनं नवीनतमं हिमसंस्कृतवार्ताः दैनिकवार्तापत्रं प्राप्त्यर्थं 7876636263 Watsapp संख्या मध्ये नमो नमः लिखन्तु

To get the latest himsanskritvartah Daily Sanskrit Newspaper every day, write Hello on 7876636263 Watsapp number

ब्राजीलस्य रियो डी जनेरियोनगरे जी- विंशतिः शिखरसम्मेलनावधौ प्रधानमन्त्री मोदी वैश्विकनेतृभिः सह मेलनं चर्चा- परिचर्चां च कृतवान्

हिमसंस्कृतवार्ताः- ब्राजीलस्य रियो डी जनेरियोनगरे जी-विंशतिः शिखरसम्मेलनावधौ प्रधानमन्त्री मोदी वैश्विकनेतृभिः सह मेलनं चर्चा-परिचर्चां च कृतवान्। प्रधानमन्त्री अद्य सामाजिकसंजालीयमाध्यमेषु स्वचर्चाविवरणं प्रकाशितवान्। सः मिस्रदेशस्य राष्ट्रपतिना अब्देल फत्ताह अल- सीसी इत्यमुना दक्षिणकोरियायाः राष्ट्रपतिना यूं सुक येओल, इत्यनेन यूरोपीय- आयोगस्य अध्यक्षेण उर्सुला वॉन् डेर लेयेन इत्यनेन च सह स्वस्य मेलनं प्रकाशितवान्। यूरोपीयसङ्घस्य अध्यक्षेण सह उपवेशनस्य अनन्तरं प्रधानमन्त्री अवदत् यत् भारतं वैश्विकहिताय यूरोपीयसङ्घेन सह मिलित्वा यथावदेव कार्यं करिष्यति। भारत- इण्डोनेशिया-देशयोः कूटनीतिकसम्बन्धानां पञ्च सप्ततिवर्षाणां पूर्त्यवसरे इन्डोनेशियादेशस्य राष्ट्रपतिना प्रबोवो सुबियान्तो इत्यनेन सह मेलनं कृत्वा प्रधानमन्त्रिणा वाणिज्ये, स्वास्थ्यसेवायां, सुरक्षायां च सम्बन्धान् इतोऽपि संवर्धनाय चर्चा कृता। अपरत्र पुर्तगालदेशीयेन प्रधानमन्त्रिणा लुइस् मोंटेनेग्रो इत्यनेन सह वार्ता नवीकरणीय ऊर्जा, हरितहाइड्रोजन, रक्षासहकार्यादि विषयेषु केन्द्रिता आसीत्। प्रधानमन्त्री ब्रिटिश- प्रधानमन्त्रिणा किर स्टारमर इत्यनेन सह अपि मेलनं कृतवान्। उभौ नेतारौ प्रथमवारं मिलितवन्तौ। उभयोः मध्ये अर्थव्यवस्था, व्यापार, नवीन-उदयमान- प्रौद्योगिकी इत्यादीनां विषये ध्यानं दत्त्वा भारत- यूके- व्यापक-रणनीतिक- सहभागित्वं सुदृढं कर्तुं स्वप्रतिबद्धतां पुनः पुष्टिं कृतवन्तौ। ब्रिटेनस्य प्रधानमन्त्री कीर स्टारमरः आगामिवर्षस्य आरम्भे भारतेन सह FTA इति मुक्तव्यापारे स्थगितवार्ता पुनः आरम्भस्य घोषणां कृतवान्। उभौ नेतारौ शीघ्रमेव मुक्तव्यापारस्य पुनः आरम्भस्य, वार्तायां च महत्त्वं रेखांकितवन्तौ। फ्रांसदेशस्य राष्ट्रपतिना इमैनुएल मैक्रों इत्यनेन सह प्रधानमन्त्रिणः उपवेशनं अन्तरिक्ष, ऊर्जा, एआइ इत्यादिषु संभाव्यक्षेत्रेषु केन्द्रितम् आसीत्।

देहलीसर्वकारेण कृत्रिमवृष्टेः अनुमतिः याचिता

हिमसंस्कृतवार्ताः- नवदेहली

दिल्लीसर्वकारेण केन्द्रात् आग्रहः कृतः यत् सः राष्ट्रियराजधान्यां कृत्रिमवृष्ट्याः अनुमतिं प्रददातु, येन तीव्रवायुप्रदूषणसंकटस्य निवारणं भवेत्। दिल्ल्याः पर्यावरणमन्त्रिणा गोपालरायेन केन्द्रीयपर्यावरणमन्त्रिणं भूपेन्द्रयादवं प्रति पत्रं लिखित्वा वायुप्रदूषणविषये आपत्समागमस्य अनुरोधः कृतः। नवदिल्ल्यां वार्ताहरैः सह वार्तालापं कुर्वन् रायमहोदयः अवदत् यत् विशेषज्ञैः सह परामर्शः कृतः, दिल्ली-एनसीआर-क्षेत्रे धूमस्य विकीर्णनार्थं वायुगुणवत्तां च सम्यक् करणाय कृत्रिमवृष्ट्याः समयः आगतः अस्ति।

सूचना- हिमसंस्कृतवार्ताः दैनिकपत्रे व्याकरणात्मक-अशुद्धिनां कृते सम्बद्धाः पत्रकाराः लेखकाश्च उत्तरदायिनः भविष्यन्ति

कार्यालयः
हिमसंस्कृतम् प्रकाशनम्
जसवां कोटला तहसीलपरिसरस्य सम्मुखे कस्बा कोटला, जिला कांगड़ा हि.प्र.
पत्रव्यवहारसङ्केतः - १७७१११

उच्चोच्च-क्षेत्रेषु त्रिदिवसं यावत् वर्षा-हिमपातस्य सम्भावना, केलाङ्गस्य न्यूनतम-पारा अपि न्यूनतम-रूपेण

हिमसंस्कृतवार्ताः - कार्यालयीयः प्रतिनिधिः।हिमाचलप्रदेशस्य उच्चप्रदेशेषु वातावरणस्य प्रतिकूलस्य सम्भावना वर्तते । ऋतुविज्ञानकेन्द्रशिमलायाः अनुसारं बिलासपुर-सुन्दरनगर-(मण्डी)-मण्डलेषु २२ नवम्बरपर्यन्तं प्रातः सायं च सघननीहारस्य पीत-सचेतना वर्तते। सोमवासरे अपि बिलासपुरे अतीव सघनः नीहारः अभिलेखितः। अस्य कारणात् दृश्यता ३० मीटर् यावत् न्यूनीकृता । समतलक्षेत्रेषु नीहारस्य कारणेन जनानां समस्याः वर्धिताः सन्ति।

भारतीय- अन्तरिक्ष- अनुसन्धान- सङ्घटनेन स्पेसएक्स-संस्थायाः फाल्कन 9 इति प्रक्षेप- यानेन स्वस्य परिष्कृततमं संचार- उपग्रहं जीएसएटी-20 इति सफलतया प्रक्षेपितम्

हिमसंस्कृतवार्ताः भारतीय- अन्तरिक्ष- अनुसन्धान- सङ्घटनेन इसरो इत्यनेन अमेरिकादेशस्य केप- कानावेरालनगरात् स्पेसएक्स-संस्थायाः फाल्कन 9 प्रक्षेप-यानेन स्वस्य परिष्कृततमं संचार- उपग्रहं जीएसएटी-20 इति सफलतया प्रक्षेपितम्। अस्मिन् विषये प्रवदन् इसरो इत्यस्य अध्यक्षः एस. सोमनाथः अवदत् यत्, अतीवसफलं प्रक्षेपणं जातम्, उपग्रहः अनुकूलः अस्ति, सौरपटलानि च नियोजितानि सन्ति।

'हिमाचलभवनस्य' घोषविक्रयणं

सुक्खुसर्वकारस्य विफलता- जयरामठाकुरः

हिमसंस्कृतवार्ताः - शिमला। विपक्षनेता जयरामठाकुरः उक्तवान् यत् सुखविन्दरसिंहसर्वकारेण प्रतिदिनं हिमाचलप्रदेशस्य प्रतिबिम्बं कलङ्कितम्। सर्वकारः प्रत्येकस्मिन् क्षेत्रे असफलः अभवत्, यस्य परिणामेण अद्य उच्चन्यायालयेन हिमाचलप्रदेशस्य गौरवस्य दिल्लीनगरे हिमाचलभवनस्य घोषविक्रयणस्य आदेशः दत्तः। एषा सर्वकारस्य अत्यन्तं लज्जाजनकं अनुत्तरदायी च मनोवृत्तिः यत् अद्यत्वे एतादृशी स्थितिं जनयति। व्यवस्थां परिवर्तयामि इति विश्वासं कुर्वन् सर्वकारे व्यवस्थायाः एतादृशं पतनं अभवत् यत् तस्य उदाहरणं हिमाचले चिरकालं यावत् उद्धृतं भविष्यति। सुक्खुसर्वकारस्य आगमनात् आरभ्य हिमाचलप्रदेशः प्रतिदिनं समाचारेषु वर्तते। परन्तु एकमपि दिवसं न अभवत् यदा एषा चर्चा कस्यापि सकारात्मककारणात् हिमाचलस्य उपलब्धिभिः वा अभवत्। प्रत्येकं हिमाचलप्रदेशः सर्वकारस्य केनचित् विफलतायाः कारणेन अथवा कस्यचित् अधिनायकत्वस्य आदेशस्य कारणेन वार्तायां एव तिष्ठति स्म। परन्तु अस्मिन् समये सीमा तदा प्राप्ता यदा उच्चन्यायालयेन हिमाचलप्रदेशस्य महत्त्वपूर्णप्रतिष्ठानस्य हिमाचलभवनस्य नीलामीकरणस्य आदेशः दत्तः यः दिल्लीनगरे स्थितः अस्ति। जयरामठाकुरः उक्तवान् यत् एषा सर्वकारस्य असफलता अस्ति, अतः सर्वकारेण तस्य असफलतां स्वीकुर्यात्। अहं जानामि यत् अस्मिन् समये अपि मुख्यमन्त्री आत्मविश्वासेन एकं वा अन्यं वा असत्यं वक्ष्यति, राज्यस्य जनान् केनचित् प्रकारेण भ्रामयिष्यति, सम्पूर्णं दोषं भारतीयजनतापक्षे स्थापयितुं प्रयतते। परन्तु अधुना मुख्यमन्त्री एतानि वस्तूनि त्यक्तुं प्रवृत्ताः भविष्यन्ति। सर्वकारं चालयित्वा अपि मुख्यमन्त्री इदानीं स्वस्य उत्तरदायित्वम् अवगत्य तस्य असफलतां स्वीकृत्य तस्य विकासाय उपक्रमं कुर्यात्। राज्यस्य अधिकारिषु विभागेषु च दृष्टिः स्थापयन्तु, कुत्र किं भवति इति दृष्टिः स्थापयन्तु। सः अवदत् यत् अस्मिन् विषये सर्वकारेण स्वस्य स्थितिः दृढतया न प्रस्तुता। न्यायालयः सर्वकारस्य विश्वासे न स्थापितः, अतः न्यायालयस्य निर्णये सर्वकारः गम्भीरः अस्ति। सुक्खुसर्वकारस्य अनुत्तरदायी-भावस्य कारणात् न्यायालयः एतादृशं निर्णयं दातुं बाध्यः अभवत्। एतस्य अनन्तरम् अपि मुख्यमन्त्री स्वस्य त्रुटिं स्वीकुर्वन् पलायनं करोति, येन भविष्ये उन्नयनस्य व्याप्तिः नास्ति इति निश्चितं भवति। यदि सर्वकारः एतादृशीं मनोवृत्तिं निरन्तरं करोति तर्हि केवलं ईश्वरः एव जानाति यत् अग्रे किं भविष्यति।

ED : अवैधखननप्रकरणे ईडी इत्यस्य महती कार्यवाही, द्वौ गृहीतौ, व्यापारः ब्यासतः यमुनानदीपर्यन्तं प्रसृतः

हिमसंस्कृतवार्ताः प्रवर्तननिदेशालयस्य मुख्यालयेन हिमाचलप्रदेशस्य ब्यासनद्याः, यूपीदेशस्य सहारनपुरे यमुनानद्याः च अवैधखननप्रकरणे ज्ञानचन्दः, संजयधीमानः च गृहीतौ। उभौ मंगलवासरे विशेषन्यायालये गाजियाबादस्य समक्षं प्रस्तुतौ। प्रवर्तननिदेशालयेन अस्मिन् प्रकरणे औपचारिकोपालम्भाः गुप्तचरनिवेशाः च प्राप्ताः आसन्, यत्र आरोपः आसीत् यत् ज्ञानचन्दसहितैः अनेकैः खननतस्करैः ब्यासनद्याः तटे अवैध-बालुका- खनिज- खनन- कार्यक्रमाः क्रियन्ते, एतेभ्यः अवैधरूपेण शतशः रुप्यकाणां हानिः भवति इति खननकार्यक्रमेषु कोटिरूप्यकाणां अपराधस्य आयं (पीओसी) अर्जितम् अस्ति।

प्रवर्तननिदेशालयेन अवैधखननसम्बद्धानां हिमाचलस्य काङ्गड़ा-ऊना-मण्डलानां विभिन्नैः पुलिस-स्थानकैः प्रवेशितानां षट् प्राथमिकीनां आधारेण अन्वेषणस्य आरम्भः कृतः। प्राथमिकी- अनुसारम् आरोपः कृतः यत् सर्वकारीयभूमिषु अवैधखननक्रियाकलापाः भवन्ति, हिमाचलप्रदेशस्य ऊना- काङ्गड़ा-जनपदयोः टिप्पर, पोक्लेन, जेसीबी, ट्रैक्टर् इति यानानि च अवैधखनने सक्रियरूपेण संलग्नाः सन्ति। एतेषां वाहनानां प्रयोगेण अवैधरूपेण खनिजानां निष्कर्षणं भवति स्म तथा च फलतः अतिभारितवाहनेषु एतानि खनिजानि अवैधरूपेण पाषाणचूर्णकर्तृभ्यः परिवहनं कुर्वन्ति स्म।

ज्ञानचन्दादिविरुद्धं आईपीसी १८६०, सार्वजनिकसम्पत्तिविधेयकं १९८४, खानखनिज- (विनियमनविकास) अधिनियमः १९५७ (संशोधितम्) इति धाराभिः सह बेहटपुलिसस्थानसहारनपुरद्वारा १ नवम्बरदिनाङ्के अन्या प्राथमिकी अपि पंजीकृता अस्ति। अन्वेषणकाले हिमाचल-सहारनपुरयोः ज्ञानचन्दः तस्य सहकारिणः च सहितानाम् अनेकानाम् खननतस्कराणां परिसरे १२ अन्वेषणानि कृतानि, अनेकेषां जनानां वक्तव्यं च अभिलेखितम्। गृहीतसामग्रीणां परीक्षणेन ज्ञातं यत् ज्ञानचन्दः तस्य सहकारिणः च ब्यास् नदीतः यमुनानद्याः यावत् अवैधखननकार्यक्रमेषु संलग्नाः सन्ति।

पुनः आरप्स्यते कैलाश-मानसरोवरयात्रा

हिमसंस्कृतवार्ताः- नवदेहली।
भारत-चीनदेशयोः मध्ये वास्तविकनियन्त्रणरेखायाः सामान्यतायाः पुनर्स्थापनानन्तरम् आगामिवर्षात् द्वयोः देशयोः प्रत्यक्षविमानयानसेवाः कैलाशमानसरोवरयात्रा च आरप्स्यते इति सिद्धान्ततः सहमति कृता। विदेशमन्त्री एस.जयशंकरः चीनस्य साम्यवादीपक्षस्य राजनैतिकब्यूरो सदस्यस्य विदेशमन्त्री वाङ्ग यी च अनयोः मध्ये जी-२० शिखरसम्मेलनस्य अवसरे ब्राजीलदेशस्य रियो डी जनेरियोनगरे द्वयोः देशयोः सम्बन्धान् सामान्यीकर्तुं विविधविषयेषु सार्थकचर्चा अभवत्। विदेशमन्त्रालयस्य अनुसारम्- "अस्माकं सीमाक्षेत्रेभ्यः सैनिकानां निवृत्त्या शान्तिं स्थिरतां च निर्वाहयितुं योगदानं जातम् इति उभौ मन्त्रिणौ अङ्गीकृतवन्तौ भारत- चीन- सम्बन्धेषु अग्रिमपदेषु चर्चा केन्द्रीकृता आसीत्। "विशेषप्रतिनिधिनां विदेशसचिव- उपमन्त्रीतन्त्रस्य च समागमः शीघ्रमेव भविष्यति इति सहमतिः अभवत्।" द्वयोः पक्षयोः मध्ये एतेषु पदेषु चर्चा कृता तेषु कैलाशमानसरोवरयात्रा- तीर्थयात्रायाः पुनः आरम्भः, सीमापारनदीनां विवरणे सहभागिता, भारत-चीनयोः प्रत्यक्षविमानयानं, मीडियाविनिमयः च अन्तर्भवन्ति स्म विदेशमन्त्रालयस्य अनुसारम्- "वैश्विकस्थितौ अन्ताराष्ट्रीयविषयेषु च विदेशमन्त्री उक्तवान् यत् भारतस्य चीनस्य च मध्ये भेदः समानता च अस्ति। वयं ब्रिक्स तथा एससीओ संरचनायां रचनात्मकरूपेण कार्यं कृतवन्तः। अस्माकं सहकार्यं जी-२०-सङ्घस्य अपि स्पष्टम् अभवत्" इति।
विदेशमन्त्री अवदत् यत्, "बहुध्रुवीय- एशिया- सहितस्य बहुध्रुवीय-विश्वस्य कृते वयं दृढतया प्रतिबद्धाः स्मः। यावत् भारतस्य विषयः अस्ति, तस्य विदेशनीतिः सिद्धान्तयुक्ता, सुसंगता च, स्वतन्त्रविचारेण, कार्येण च चिह्निता। वयं वर्चस्वस्थापनस्य एकपक्षीयपद्धतेः विरुद्धाः स्मः। भारतं स्वसम्बन्धम् अन्यदेशानां दृष्ट्या न पश्यति" इति। चीनदेशस्य विदेशमन्त्री डॉ. जयशङ्करेण सह सहमतः यत् विश्वराजनीत्यां भारत- चीनसम्बन्धस्य विशेषं महत्त्वं वर्तते। "अस्माकं नेतारः अग्रे गमनमार्गे सहमताः आसन्" इति सः अवदत्। "सम्बन्धानां स्थिरीकरणे, मतभेदस्य प्रबन्धने, अग्रिमपदं ग्रहीतुं च ध्यानं भवेत् इति महत्त्वपूर्णम् इति उभौ मन्त्रिणौ अनुभूतवन्तौ।"

देशविदेशयोः उच्चशिक्षायै एकशतांशं ब्याजं प्रति ऋणं लभ्यते, शिक्षाविभागेन योजना आरब्धा

हिमसंस्कृतवार्ताः- शिमला।
हिमाचलप्रदेशसर्वकारेण उच्चशिक्षायां व्यावसायिकपाठ्यक्रमेषु च अध्ययनरतानां हिमाचलस्य छात्राणां वित्तीयसहाय्यं प्रदातुं डॉ. यशवन्तसिंहपरमार-विद्यार्थिर्णीयोजना शैक्षणिकसत्रे 2024-25 अपि पुनः आरब्धा। अस्य योजनायाः अन्तर्गतं राज्ये अनुसूचितवित्तकोषद्वारा छात्रेभ्यः एकशतांशब्याजं प्रति शिक्षायै ऋणं प्रदास्यते।

योजनायाः उद्देश्यम्

अस्य योजनायाः उद्देश्यम् आस्ति यत् अभियान्त्रिकी (इंजीनियरिंग), वैद्यक (मेडिकल), प्रबन्धन (मैनेजमेंट), औषधि (फार्मेसी), परिचर्या (नर्सिंग), विधि (लॉ), अन्य च क्षेत्रेषु डिप्लोमायाः डिग्रीपाठ्यक्रमेषु च नामांकितेभ्यः छात्रेभ्यः साहाय्यं प्रदास्यते। अस्य योजनायाः अन्तर्गतं आईआईटी, पॉलिटेक्निक, पीएचडी इत्यादयः तकनीकीपाठ्यक्रमाः सम्मिलिताः सन्ति।

ऋणस्य उपलब्धिः

भारतदेशे विदेशे च अध्ययनाय ऋणं प्राप्यते। ऋणस्य अन्तर्गतं ट्यूशनफीस, आवासं (बोर्डिंग, लॉजिंग), पुस्तकानि, अन्य च शिक्षासंबद्धं व्ययः समाविष्टः। अधिकतमं ऋणराशिः 20 लक्षं रुप्यकाणि अस्ति।

HPCM : वर्षद्वयाभ्यान्तरे मार्गसुविधया सम्बद्धः भविष्यति बडाभङ्गालक्षेत्रम् मुख्यमंत्री सुक्खुः कार्यस्य त्वरिततायै निर्देशं दत्तवान्

हिमसंस्कृतवार्ताः - शिमला।
लोकनिर्माणविभागस्य कार्याणां समीक्षां कुर्वन् मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंहसुक्खुः अवदत् यत् अस्मिन् वित्तवर्षे विभागाय २८०६ कोटिरूप्यकाणि विनियोजितानि सन्ति तथा च २०२४ तमस्य वर्षस्य सितम्बरमासस्य ३० दिनाङ्कपर्यन्तं १२३८ कोटिरूप्यकाणि विभिन्नकार्येषु व्ययितानि सन्ति। विभागेन चालितानां विविधानां परियोजनानां त्वरितता कर्तुं अधिकारिभ्यः निर्देशं दत्त्वा स्वकार्यक्षमतायां नूतनप्रौद्योगिकीम् अङ्गीकुर्वन्तु इति च आह। सः अवदत् यत् अभियंतृणां वित्तीयशक्तिः सर्वकारेण वर्धिता, निविदाप्रक्रिया अपि त्वरिता कृता, येन विकासकार्यम् अधिकगतिं दातुं शक्यते। मुख्यमन्त्री उक्तवान् यत् राज्यसर्वकारः राज्यस्य दुर्गमक्षेत्रेषु मार्गसुविधाः प्रदातुं प्राथमिकताम् ददाति। सः अवदत् यत् स्वातन्त्र्यानन्तरं प्रथमवारं डोडरा क्वारं धातुमार्गसुविधायाः माध्यमेन सम्बद्धं कर्तुं गच्छति। अस्य कृते डोडराक्वारमार्गे टायरिंग इति कार्यं द्रुतगत्या सम्पन्नं भवति। सः अवदत् यत् वर्षद्वयाभ्यान्तरे काङ्गडामण्डलस्य बड़ाभङ्गलास्य दुर्गमक्षेत्रं मार्गेण सम्बद्धं भविष्यति। सः अधिकारिभ्यः एतत् कार्यं शीघ्रं कर्तुं निर्देशं दत्तवान्।

सुखविन्दरसिंहसुक्खुः अवदत् यत् विभागस्य आधुनिकीकरणाय सर्वसम्भवा सहायता प्रदत्ता भविष्यति। राज्यस्य प्रकृतिं भौगोलिकस्थानं च मनसि कृत्वा कन्दरानिर्माणस्य सम्भावनानां अन्वेषणं कर्तुं सः बलं दत्तवान्। सः अवदत् यत् राज्ये परिवहनसाधनानि सीमितानि सन्ति येन मार्गाः राज्यस्य जीवनरेखा इति प्रसिद्धाः सन्ति। राज्यसर्वकारः हिमाचले पर्यटनस्य विस्तारं कुर्वन् अस्ति, मार्गस्य आधारभूतसंरचना अपि सुदृढाः क्रियन्ते येन पर्यटकानां कृते सुलभयानसुविधाः प्रदातुं शक्यन्ते। सः मार्गपार्श्वसुविधापरियोजनानां निर्माणं शीघ्रं कर्तुं निर्देशं दत्तवान्।
मुख्यमन्त्री राज्यसर्वकारः भूभुजोत निर्माणाय प्रतिबद्धः इति उक्तवान्। शीघ्रमेव प्राप्तिमार्गस्य विस्तृतपरियोजनाप्रतिवेदनं निर्मातुं अधिकारिभ्यः निर्देशं दत्तवान्। भूभुजोत् कन्दरापरियोजनायै राज्यसर्वकारः पर्याप्तं धनं प्रदास्यति इति सः अवदत्। सः भूमिगत-उपयोगितानलिकां परियोजनायाः अपि समीक्षां कृत्वा अवदत् यत् एषा परियोजना शिमलानगरस्य प्राकृतिकवैभवं वर्धयिष्यति, तदर्थं च १५० कोटिरूप्यकाणि विमोचितानि सन्ति। सः अवदत् यत् स्थानीयजनानाम् पर्यटकानाञ्च सुविधां दातुं छोटाशिमलातः चोड़ा मैदानपर्यन्तं, राजभवनतः ओकओवरपर्यन्तं, शेर-ए-पञ्जाबतः सीटीओ चौकपर्यन्तं भूमिगततन्त्र्यः, नलिकाः च विन्यस्यन्ते।
मुख्यमन्त्री प्रधानमन्त्री ग्रामसड़कयोजना, नाबार्ड, सीआईआरएफ, आश्रयपरियोजना, राजीवगांधी-आदर्श-दिवसबोर्डिंग-विद्यालयाः, हेलीपोर्ट सहितानाम् अन्येषां विकासकार्याणां समीक्षाः अपि अकरोत्। विभागस्य कार्यव्यवस्थाम् अधिकप्रभाविणीं कर्तुं लोकनिर्माणमन्त्री विक्रमादित्यसिंहः बहुमूल्यं परामर्शम् अयच्छत्। अस्मिन् अवसरे अतिरिक्तमुख्यसचिवः के. के. पन्तः, लोकनिर्माणविभागस्य मुख्य अभियंता एन. पी. सिंह सहितं विभागस्य अन्ये वरिष्ठाधिकारिणः उपस्थिता आसन्।

'मणिपुरं प्रति भवन्तः संवैधानिकं हस्तक्षेपं कुर्वन्तु'; खड़गे महोदयेन राष्ट्रपतिं प्रति पत्रं लिखितम्

हिमसंस्कृतवार्ताः- नवदेहली।
मणिपुरराज्ये गतवर्षे मई मासस्य आरम्भात् जातीयहिंसा प्रवर्तमानं वर्तते, यस्याः परिणामस्वरूपं त्रिशताधिकाः जनाः हताः, सहस्रशः च विस्थापिताः अभवन्। हिंसायाः प्रवाहः सततं वर्धमानः अस्ति। किन्तु अस्य मासस्य प्रारम्भे जिरीबामे तिसृणां स्त्रीणां तासां च बालकानां वधस्य घटनायाः पश्चात् स्थितिः अधिका गंभीरा अभवत्।
एतासु प्रतिकूलस्थितिषु, विभिन्नराजनैतिकपक्षेषु नेतारः, नागरिकसङ्घटनानि च कुकी-उग्रवादिनः प्रति कठोरं पगम् अनुसृत्य हिन्साम् अवरोद्धुम् विनयमकुर्वन्। एतेषु सन्दर्भेषु, कांग्रेसपक्षस्य अध्यक्षः मल्लिकार्जुनः खड़गे महोदयः राष्ट्रपतिं द्रौपदी मुर्मुं प्रति पत्रं लिखित्वा मणिपुरराज्ये शीघ्रं हस्तक्षेपस्य आग्रहं कृतवान्। खड़गे महोदयेन उक्तं यत् राज्ये नागरिकाः स्वगृहेषु सम्मानपूर्वकं च शान्तिपूर्वकं च वासं कुर्वन्तु इति सुनिश्चितं क्रियेत्।

खड़गे महोदयस्य द्विपृष्ठीयं पत्रम्

खड़गे महोदयेन द्विपृष्ठीयं पत्रं राष्ट्रपतिं प्रति लिखितं, यस्मिन् तेन आरोपितं यत् मणिपुरराज्ये गताष्टादशमासेषु केन्द्रसर्वकारा राज्यसर्वकारा च विधिसंविधानस्य पालनं, नागरिकसुरक्षा च सुनिश्चितुम् अपि असफलः। पत्रे उक्तं यत्, हिंसायाः कारणेन त्रिशताधिकाः जनाः प्राणान् हतवन्तः, तेषु महिलाः, बालकाः च अपि सन्ति। एकलक्षाधिकाः जनाः आन्तरिकविस्थापनं कृत्वा विभिन्नशरणाश्रयेषु निवसन्ति। खड़गे महोदयः लिखति, "संविधानस्य रक्षकस्य रूपेण एषः अवसरः संवैधानिक- हस्तक्षेपस्य अनिवार्यता आवाहयति।"

मणिपुरराज्यस्य वर्तमानस्थितिः-

मणिपुरराज्ये जातीयहिंसा सततं वर्तते। जिरीबामे घटितस्य घटनायाः परं जनानां रोषः प्रचण्डः जातः। प्रदर्शनकारिणः विधायकेषु गृहेषु दहनं अकुर्वन्। असम राज्येन मणिपुरस्य सीमाः पिधिताः।

केन्द्रसर्वकारस्य प्रयत्नाः

केंद्रीयगृह-मन्त्रालयेन मणिपुरं प्रति 5000 सैनिकान् प्रेषितवान्। गृहमन्त्री अमित शाहः वरिष्ठ- अधिकारिणः सह मणिपुरं विषयकं चर्चाम् अकरोत्। किन्तु राज्ये स्थितिः सामान्यं कर्तुं समयः अपेक्षितः। सर्वे मिलित्वा मणिपुरं प्रति स्थितिसमाधानं कुर्वन्तु इति महत्त्वपूर्णं।

प्रधानमन्त्री जी-विंशतिः सम्मेलनं सम्बोधितवान्। विभिन्नविषयेषु कृतं सम्बोधनम्।

हिमसंस्कृतवार्ताः- रियो डी जेनेरियो। प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी उक्तवान्, वैश्विकसङ्घर्षेण वैश्विकदक्षिणं संकटान् सम्मुखीकुर्वन् अस्ति। प्रधानमन्त्रिणा ब्राजीलदेशस्य रियो डी जनेरियोनगरे जी- विंशतिः शिखरसम्मेलनं सम्बोधयता वैश्विकदक्षिणस्य दुर्दशायाः विषयेभ्यः बलं प्रदत्तम्। सः वैश्विकसङ्घर्षाणां खाद्य- ईन्धन- उर्वरकाणां च आपूर्तिं प्रति दुष्प्रभावं प्रकाशितवान्, जी-विंशतिः-सङ्घटनम् एतेषां राष्ट्राणां समाह्वानां प्राथमिकता दद्यात् इति आग्रहं कृतवान्। सामाजिकसमावेशस्य विषये एकं सत्रं सम्बोधयन् श्रीमोदी वैश्विकदक्षिणे वैश्विकसङ्घर्षाणाम् असमानुपातिकप्रभावम् अपि प्रकाशितवान्। शिखरसम्मेलने निर्धनता- बुभुक्षयोः च निवारणाय वैश्विकएकरूपतायाः आरम्भः अभवत्, यस्य समर्थनं अशीति राष्ट्रैः कृतम्। जी-विंशतिः शिखरसम्मेलनस्य प्रथमदिने क्षुधा-निर्धनता-इत्येतयोः
वैश्विकसंयुतेः, वैश्विक-शासन-संस्थासु परिष्कारस्य च विषये सफल सत्राणां आयोजनं जातम्, तत्रैव अस्मिन् सम्मेलने नैकाः द्विपक्षीय समागमाः अपि आयोजिताः, येषु प्रधानमन्त्री श्रीमोदी भागं भजितवान्। प्रथमदिने आयोजितेषु द्विपक्षीयोपवेशनेषु यूके, नॉर्वे, इन्डोनेशिया, इटली, फ्रांस देशानां राष्ट्रप्रमुखाः सम्मिलिताः आसन्। उपवेशने व्यापारस्य, रक्षायाः, पर्यटनस्य च अन्येषां केषाञ्चन विषयाणां यथा एआई, हरित- ऊर्जा, अन्तरिक्ष- इत्यादीनां विषये सहकार्याणाम् उपरि चर्चा जाता। एतत् स्थायिविकासः, जलवायुपरिवर्तनस्य, वैश्विकस्वास्थ्यस्य, आर्थिकपुनरुत्थानस्य, बहुपक्षीयतायाः भविष्यस्य च इत्यादीनां विषयेषु विस्तृतपरिधिषु केन्द्रितम् अस्ति।
प्रधानमन्त्रिणा घोषितं यत् ब्रिटेन इत्यत्र द्वौ नूतनौ वाणिज्य दूतावासौ उद्घाटितौ भविष्यतः। द्वितीये दिवसे सदस्याः द्वयोः सत्रयोः, सततविकासः ऊर्जासंक्रमणं च द्वितीयसत्रे च डिजिटलमूलसंरचनायाः विषये भागं गृह्णन्ति। प्रधानमन्त्री श्रीमोदी सततविकास ऊर्जासंक्रमणयोः च सत्रं सम्बोधयिष्यति। यतो हि IBSA (India Brazil South Africa) संयुतेः सदस्याः अपि अस्मिन् वर्षे ट्रोईका इत्यस्य भागाः सन्ति, अतः अपेक्षा अस्ति यत् एतानि राष्ट्राणि IBSA इत्यस्य अन्तर्गतं सामूहिकविषयेषु चर्चा कर्तुं शिखर सम्मेलनावधौ मिलितुं शक्नुवन्ति। अपि च द्वितीये दिने अपि नैकाः द्विपक्षीयकार्यक्रमाः भविष्यन्ति इति।

चम्बायाः देवनगर्यां भरमौरे गूञ्जिताः संस्कृतस्वराः, छात्रविद्वत्सम्मेलनम् 2024 इत्यस्य भव्यायोजनम्

सामूहिकचित्रे पुरस्कारं प्राप्तवन्तः प्रतियोगितासु विजेतारः छात्राः

चम्बाजिला शिक्षा उपनिदेशकस्य सम्मानं कुर्वन्नस्ति अकादमी सचिवः

कार्यक्रमे सांस्कृतिकं लोकनृत्यं कुन्वन्ति स्थनीयविद्यालयस्य छात्राः

हिमसंस्कृतवार्ताः भरमौर (चम्बा)20 नवम्बर 2024। हिमाचलप्रदेशे संस्कृतभाषायाः संरक्षणाय, प्रचाराय च महत्त्वपूर्णं पदं स्वीकृत्य, शिमलायाः हिमाचलसंस्कृत-अकादम्याः-नेतृत्वेन छात्र-विद्वानसम्मेलनम् २०२४ इत्यस्य आयोजनम् अभवत् । चम्बामण्डलस्य ऐतिहासिकतीर्थस्थलस्य चौरसीमन्दिरस्य प्राङ्गणे भरमौरस्य शासकीय वरिष्ठमाध्यमिकविद्यालयस्य सहकारेण एतत् आयोजनं सम्पन्नम्। क्षेत्रस्य विभिन्नविद्यालयेभ्यः छात्राः सम्मेलने भागं गृहीत्वा स्वसंस्कृतविद्वत्तायाः प्रदर्शनं दर्शितवन्तः । कार्यक्रमस्य अध्यक्षता हिमाचलसंस्कृत-अकादम्याः पूर्वसचिवेन डॉ. मस्तरामवर्येण कृता तत्रैव मुख्यातिथिरूपेण जिलाशिक्षा-उपनिदेशकः प्यारसिंहचडकः कार्यक्रमस्य शोभां वर्धितवान् । अस्मिन्नावसरे अकादमी सचिवः डॉ.केशवानन्दकौशलः, पूर्वप्राचार्येषु डॉ. लीलाधर वात्स्यायनः, डॉ. धनीरामसंगरः वर्तमानचम्बासंस्कृतमहाविद्यालयस्य प्राचार्यः सञ्जीवशर्मा, ज्वालाजीतः अनूपः, संस्कृतशिक्षकपरिषदः जिला अध्यक्षेषु कांगड़ातः डॉ.अमनदीपशर्मा, सोलनतः डॉ.कमलकान्तः, हमीरपुरतः नरेशमलोटिया,डॉ.राहुलः, हि.प्र.विश्वविद्यालयस्य क्षेत्रीयपरिसरात् धर्मशालतः डॉ. विपिन कुमारः, इत्यादयः आचार्यविद्वांसः अपि उपस्थिताः आसन्।

संस्कृतं प्रति युवानां उत्साहः

कार्यक्रमे संस्कृतपाठः, गीतिकामन्त्रपाठः, भाषणप्रतियोगिता च आयोजिताः । भरमौर-नगरस्य परिसरे विद्यालयानां छात्राः एताषु स्पर्धासु उत्साहेन भागं गृहीत्वा स्वप्रतिभां प्रदर्शितवन्तः । विद्वांसः संस्कृतभाषायाः महत्त्वं प्रकाशयित्वा भारतीयसंस्कृतेः परम्परायाः च आधारविषये उक्तवन्तः । मुख्यातिथिः प्यारसिंहचडकः स्वसम्बोधने उक्तवान् यत् संस्कृतं केवलं भाषा एव नास्ति, अपितु अस्माकं सांस्कृतिकविरासतां वैज्ञानिकज्ञानस्य स्रोतः च अस्ति। सः छात्रान् संस्कृतस्य अध्ययनं प्रति प्रेरितवान् ।

छात्रैः प्राप्तं प्रोत्साहनम्

सम्मेलनस्य समापनसमये विजेतृणां छात्राणां पुरस्कारैः सम्मानः कृतः । एतासु स्पर्धासु मन्त्रपाठप्रतियोगितायां शिवालिकपब्लिक हाईस्कूल भरमौरस्य काव्याः प्रथमस्थानं, शासकीयबालिकानां वरिष्ठमाध्यमिकविद्यालयभारमौरस्य नितिका संस्कृतभाषणप्रतियोगितायां प्रथमस्थानं प्राप्तवती, डीएवी पब्लिकस्कूलभारमौरस्य शगुनः प्रथमस्थानं प्राप्तवती। श्लोकोच्चारणप्रतियोगितायां शिवालिक पब्लिक हाईस्कूल इत्यस्य शगुनः संस्कृतगीतिकाप्रतियोगितायां च हर्षिता प्रथमं स्थानं प्राप्तवती। स्मृतिचिह्नसहितं साक्षात् धनपुरस्कारमपि छात्रैः प्राप्तम्। एतदतिरिक्तं द्वितीयतृतीयचतुर्थस्थानं प्राप्तानां छात्राणां कृते अपि हिमाचलसंस्कृताकादमीद्वारा सम्मानः कृतः। आयोजनं सफलं कर्तुं स्थानीयप्रधानाध्यापिका अरुणा चडक तथा बालिकाविद्यालयस्य प्राचार्या अंजु बाला इत्यनयोः विशेषयोगदानम् अभवत्। विशेषरूपेण स्थानीयसंस्कृतशिक्षकः अशोककुमारः संयोजकरूपेण महत्त्वपूर्णां भूमिकां निर्वहन सर्वां व्यवस्थां दृष्टवान यस्य सहयोगः चम्बामण्डले कार्यरतेन संस्कृतप्रवक्तृणा अर्जुनसिंहेन कृतम् । अकादमीसचिवः सर्वेभ्यः शिक्षकेभ्यः धन्यवादं दत्तवान्, ये अस्य कार्यक्रमस्य संचालनं महता कुशलतापूर्वकं उत्साहेन च कृतवन्तः। एतत् आयोजनं न केवलं संस्कृतविषये जागरूकतावर्धनस्य माध्यमं जातम्, अपितु अस्मिन् प्रदेशे भाषासंस्कृतेः प्रति नूतनजागरूकतायाः निर्माणे अपि सफला अभवत् । हिमाचलसंस्कृत-अकादम्याः एतस्य प्रयासस्य सर्वैः प्रशंसा कृता।

गोमहिमा

भारतीयसंस्कृत्याः, सभ्यतायाः च उत्थानविकासादिषु नानाक्षेत्रेषु च गोमातृस्थानं सर्वश्रेष्ठं मन्यते, एतस्य प्रमाणं श्रुतिः, स्मृतिः, पुराणम्, इतिहासः, आधुनिकसाहित्यम् इत्यादिषु सर्वत्र उपलभ्यते। गोमातुः स्थानम् अतीव उन्नतं वर्तते इत्यतः गोसेवाकारणात् अवतारि-पुरुषस्य भगवतः श्रीकृष्णस्य नामापि 'गोपालः' इति सञ्जातमासीत्। श्रीकृष्णभगवान् गोरक्षार्थं हि गोवर्धनपर्वतम् उन्नीय कनिष्ठाङ्गुल्या तद्धृतवानासीत्। तेन हि भगवता उक्तमासीद्यत्-

'गावो मे अग्रतः सन्तु गावो मे सन्तु पृष्ठतः।
गावो मे हृदये सन्तु गवां मध्ये वसाम्यहम्।।'

इति।

एवमेव वेदस्य प्रसिद्धमन्त्रो यत्-

'माता रुद्राणां दुहिता वसूनाम्।' इति।

क्वचित् उक्तमस्ति-

'तीर्थस्नानं, ब्राह्मणभोजनं, महादानं, भगवत्सेवा, समस्तव्रतोपवासः, समस्ततपः, पृथ्वीपर्यटनं, सत्यभाषणम् इत्यादिभिः यत् पुण्यं लभ्यते, तत्सर्वमपि पुण्यं केवलं गोसेवया शीघ्रं प्राप्तुं शक्यते' इति। एवम् अन्यत्र च-

'यस्याः धेनोः पृष्ठे ब्रह्मा, कण्ठे विष्णुः, मुखे रुद्रः, मध्ये देवगणाः, रोमकूपेषु महर्षयः, पुच्छे नागाः, खुराग्रेषु अष्टपर्वताः, मूत्रे गङ्गादिनद्यः, नेत्रयोः सूर्याचन्द्रमसोः, स्तनौ वेदाः च निवसन्ति, सा सर्वेषां जननी, वरदा चास्ति। परन्तु स्वतन्त्रभारते, अस्यां पुण्यभूमौ, सम्प्रतिः गोवधः एको महान् कलङ्को वर्तते। धर्मनिरपेक्षता हि अस्य किञ्चन मुख्यं कारणं स्यात्। सनातनधर्मावलम्बिनः इतोऽपि निद्रामग्नाः हि दरीदृश्यन्ते। महाजागरणं भवेत् अस्माकं गोरक्षणाय। अन्यथा शीघ्रं हि मातृस्वरूपमिदं गोकुलं पूर्णतो विलयतां गच्छेदितः इत्यत्र नास्ति संशीतिः कापि।

ॐ नमो गोभ्यः श्रीमतीभ्यः सौरभेयीभ्य एव च।
नमो ब्रह्मसुताभ्यश्च पवित्राभ्यो नमो नमः।।
नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राह्मणहिताय च।
जगद्धिताय कृष्णाय गोविन्दाय नमो नमः।।

इति शुभम्।

हिमसंस्कृतवार्ता-नारदोपाध्यायः।

सामान्यज्ञानम्

प्रश्नः 1. भारतस्य राष्ट्रपुष्पम् किम् अस्ति?
उत्तरम्- कमलम्।
प्रश्नः 2. भारतस्य प्रथमः राष्ट्रपतिः कः आसीत्?
उत्तरः डॉ. राजेन्द्रप्रसादः।
प्रश्नः 3. भारतस्य स्वतंत्रतायाः प्राप्तिः कस्मिन् वर्षे अभवत्?
उत्तरम्- सन् १९४७ तमे वर्षे।
प्रश्नः 4. विश्वस्य प्रथमः उपग्रहः कः आसीत्?
उत्तरम्- स्पुतनिक-१।
प्रश्नः 5. भारतस्य प्रथमः उपग्रहः कः आसीत्?
उत्तरम्- आर्यभट्टः।

संस्कृतज्ञानम्

प्रश्नः 1. मनोहरः इति पदस्य सन्धिः विच्छेदः किम्?
उत्तरम्- मनः + हरः।
प्रश्नः.2 तवर्गस्य उच्चारणस्थानं किम्?
उत्तरम्- दन्तः।
प्रश्नः 3. अनुपस्थितः (न उपस्थितः) इत्यत्र कः समासः?
उत्तरम्- नञ् समासः।
प्रश्नः 4 'तेषु' इत्यस्य पदपरिचयं देयम्।
उत्तरम्- पुल्लिङ्गः- नपुंसकलिङ्गः, तत् शब्दः सप्तमीविभक्तिः बहुवचनम्।
प्रश्नः 5. संस्कृते समयः '04:30' भवति।
उत्तरम्- सार्ध चतुर्वादनम्।

डॉ.विवेकः, जोगिन्दरनगरम्

मनोविज्ञानदृष्ट्या ज्योतिषशास्त्रे उद्योगावसराः- 2

डॉ. मुकेशकुमारः सहायकाचार्यः,
ज्योतिषविभागः
सनातनधर्म-
आदर्शसंस्कृतमहाविद्यालयः डोहगी,
ऊना, हिमाचल प्रदेशः

वस्तुतः ज्योतिषी एकः मनोवैज्ञानिकः भवति। तस्य कथनेन जनानां मानसिकता एव परिवर्तिता भवति। व्यक्तित्वनिर्धारकाः बहवः मनोविज्ञानसिद्धान्ताः यथावत् अस्माकं ज्योतिश्शास्त्रे पूर्वत एव विद्यन्ते येषु समाजोपयोगार्थम् अनुसन्धानं विहितमस्मत्पूर्वजैराचार्यैः। तदेव आधुनिकमनोविज्ञाने यथावत् दृश्यते। तद्यथा- पञ्चमहापुरुषयोगानाश्रित्य एव व्यक्तित्ववर्गीकरणं तत्तत्प्रकृत्यनुसारञ्च फलमुद्घोषितं शेल्डन- क्रेश्मर- रोसटन- भायोलाप्रभृतिभिरपि। इत्थमेव एकः ज्योतिषी अपि यदि आधुनिकमनोविज्ञानस्यापि ईषदध्ययनं करोति तदा मनोचिकित्सकरूपेण एकः विशिष्टोद्योगः अत्रापि सम्भवति। अन्यच्च समाजकल्याणमपि सम्भवेत्। 'वास्तु- ज्योतिषशास्त्रयोः वैज्ञानिकानुसन्धानक्षेत्रे उद्योगावसराः'

संहिताशास्त्रे वास्तुशास्त्रे च वस्तुतः शोधस्य महती आवश्यकता दृश्यते। यतः वृष्टि- भूगर्भ- भूकम्प जलरक्षण- गृहनिर्माण- पादपविचारादीनां नैकेषां समसामयिक- समस्यानिवारकानां विषयाणां समावेशोऽत्र विद्यते। अतः सर्वकारः अपि यदि अवसरं कल्पयेत् तर्हि विशिष्टानुसन्धानवृत्तिं कल्पयित्वा वैज्ञानिकानुसन्धातृरूपेण वास्तुविदां ज्योतिषज्ञानाञ्च नियुक्तिं कर्तुं शक्नुवन्ति। एवमेव प्राच्यभारतीयविद्यानां स्वरशास्त्र- शकुनशास्त्र- सामुद्रिकशास्त्रादिविषयकानुसन्धाने सन्धानवृत्तीनामुद्भावनं सम्भवमस्ति। देहल्यां लालबहादुरशास्त्रि- संस्कृतविद्यापीठस्यानुसन्धातृभिः मन्त्रचिकित्साद्वारारोगनिवारणविषये चिकित्सालये केषुचित् रोगिषु अनुसन्धानं विहितमेव। एवमेव विविधरोगनिवारकग्रहयोगानां प्रयोगिकाध्ययागषु शास्त्रानुसन्धातृवैज्ञानिकेभ्यः अनुसन्धानवृत्तिकल्पनमावश्यकं दृश्यते, यतः उत्तमा वृत्तिः कल्पयितुं शक्या। ज्योतिषोक्तरत्नादिवाणिज्येन उद्योगगावसराः ज्योतिषद्वारा न केवलं ज्योतिषज्ञकस्य एव वृत्तिः अपितु अन्यक्षेत्रीयजनेभ्यः अपि अवसराः दातुं शक्यन्ते। तत्तद्ग्रहाणां रत्नानि ग्रन्थेषु उक्तानि एव, यद्धारणेन क्लेशनिसारणमस्मत्प्राञ्च ऊचुः। इत्थं रत्नपरीक्षादिविषये रत्नवाणिज्यविषये च उत्तमोद्योगावसराः ज्योतिर्विद्भ्यः निर्मिताः सन्ति। वर्तमानकाले तु ज्योतिषं पूर्णरूपेण विशिष्टवृत्तिपरकक्षेत्ररूपेण प्रसिद्धं जातं वर्तते। कालक्रमेण अस्यां विद्यायां सङ्गणकप्रवेशेन वृत्तिक्षेत्रे इदमपि उच्चक्षमतारूपेण समेषां समक्षे विद्यते। विदेशानतिरिच्य केवलं भारत एव सम्प्रति ज्योतिषविषयकानि 1800 जालपुटानि वर्तन्ते। विदेशेषु तु प्रायः द्वि-लक्षपरिमितानि। अनेन न केवलं ज्योतिषिकानां कृते एव अवसराः उद्घाटिताः अभूवन् अपि तु सङ्गणक तज्ज्ञाः अपि ज्योतिषक्षेत्रादेव उद्योगं प्राप्नुवन्तः सन्ति। ज्योतिर्विद्यायां निपुणः कश्चन् सङ्गणकतज्ज्ञश्चाप्यस्ति चेत् द्विगुणितवृत्तिरेव प्राप्नोति इत्यत्र नास्ति संशयः। अधुनातनयुवानः पारम्परिकरूपेण अधीत्य आधुनिकपद्धतौ वा अभ्यस्य ज्योतिर्विद्यायां वृत्तिं प्राप्नुवन्तः सन्ति।

पञ्चाङ्गनिर्माणे उद्योगावसराः

पञ्चाङ्गनिर्मातृणाम् अपि सम्प्रति महती आवश्यकताऽनुभूयते। सिद्धान्त- संहिता- ज्योतिषं धर्मशास्त्रं च सम्यगधीत्य एव अत्र प्रवर्तनं शक्यम्। अद्यत्वे तत्तत्क्षेत्रेषु पञ्चाङ्गनिर्माण उत्तमानां गणितज्ञानामावश्यकतायां सत्याम् अत्रापि उत्तमः कश्चन् उद्योगवसरः दृश्यते।

ज्योतिष-वास्तुशिक्षणे उद्योगावसराः

न केवलं ज्योतिश्शास्त्राध्यापनार्थम् अपितु वास्तु- सिद्धान्तज्योतिषाध्यापनार्थम् 'एनिमेशन' पद्धतेः विकासस्य आवश्यकता सर्वत्रापि सम्प्रति अनुभूयमाना अस्ति। एवमेव फलितज्योतिषस्य अध्यापनार्थ मृदुतन्त्रोपागमनिर्माणाय श्रेष्ठविधिविषयककार्यस्य आवश्यकता वर्तत एव। भारते तु अनादिकालात्प्रवर्तमानं शास्त्रशिक्षणमत्यन्तं विशिष्टमेव। यस्य वैभवं ज्ञात्वा समग्रपृथिव्याः मानवाः भारतमागत्य शिक्षां प्राप्नुवन्ति स्म। तदुक्तं मनुस्मृतौ-

एतद्देशप्रसूतस्य सकाशादग्रजन्मनः।
स्वं स्वं चरित्रं शिक्षेरन् पृथिव्यां सर्वमानवाः।।

इति।

संस्कृतशास्त्रशिक्षणपरम्परा क्रिस्तसप्तदशशतकं यावत् अनवरतं प्रवहमाना सति सर्वलोकं स्वपवित्रज्ञाननीरेण आप्लावयति स्म। भारते आङ्ग्लानां शासनकाले १७१३ तमे घोषणापत्रे शिक्षायै ब्रिटिशसर्वकारेण उद्घोषित- धनव्ययविववादस्य विश्लेषणार्थं समागतः लार्ड-मैकाले तां संस्कृतशिक्षणपरम्परां समूलं विनाशयितुं प्रयत्नं चकार। अस्मत्शिक्षणे तु गुरुगृहस्यापि वैशिष्ट्यं प्रतिपाद्यते याज्ञवल्क्येन-

'विज्ञानमुच्यते शिल्पं हेमकूप्यादि संस्कृतिः।'
नृत्तादिकञ्च यत्प्राप्तुं कुर्याद् गुरोगृहे।।

शिक्षणविषये यदि केषुचिदंशेषु प्रयत्नो विधीयेत तदा ज्योतिषे वास्तुशास्त्रे च महान्तः उद्योगावसराः निश्चेतुं शक्याः। तद्यथा-

1.माध्यमिकशिक्षायाः पाठ्यक्रमे भूगोलाध्यापने गणिते च ज्योतिर्गणिताध्यापनम् अनिवार्यम् भवेत्।

2.पारम्परिकसंस्कृतपाठशालासु, आधुनिकमहाविद्यालयेषु विश्वविद्यालयेषु च ज्योतिष- वास्तुसंहिताध्यापनार्थं पृथक् पृथगेव विभागानां कल्पना कार्या।

3.तन्त्रप्रविधिसंस्थासु भवननिर्माणप्रविधौ वास्तुशास्त्राध्यापनमनिवार्यम् भवेत्। 4. वृष्टिविज्ञानसंस्थाने च संहिताज्योतिषपारगस्य नियुक्तिः भवेदेव।

वस्तुतः कर्मकाण्डक्षेत्रम्, रत्नवाणिज्यम् इत्यादिकं तु ज्योतिश्शास्त्राधारितमेव। अतः आहत्य आकलनं कुर्मश्चेत् अत्यन्तं व्यापिनः। वास्तु- ज्योतिषशास्त्रोद्योगस्य वृत्युद्भावने महद्योगदानं दृश्यत एव।

चलचित्रवार्ताः

दक्षिणस्य नायिकायाः नयनताराया: वृत्तचित्रे महेशबाबू इत्यस्य प्रतिक्रिया

हिमसंस्कृतवार्ताः - जगदीश डाभी (मुम्बई)

दक्षिणस्य 'प्रसिद्धानायिका-नयनतारा' इत्यस्याः वृत्तचित्रं 'नयनताराः बियॉन्ड द फेयरीटेल' अद्यकाले वार्तायां वर्तते। अस्याः जालश्रृङ्खलायाः कारणात् नयनतारा- धनुषयोः मध्ये विवादः प्रचलति। धनुषः स्वस्य चलच्चित्रस्य दृश्यानि वृत्तचित्रात् हर्तुम् आग्रहं कृतवान्। २४ होरानां समयं दत्त्वा धनुषः अवदत् यत् यदि दृश्यानि न निष्कासितानि तर्हि १० कोटिरूप्यकाणां क्षतिपूर्तिः दातव्या भविष्यति। विवादानां मध्ये नयनताराया: वृत्तचित्रं नेटफ्लिक्स इत्यत्र प्रदर्शितम् अस्ति। नयनताराया: जीवनस्य विषये निर्मितस्य अस्य वृत्तचित्रस्य जनानां सत्प्रतिक्रिया प्राप्ता अस्ति। अस्मिन् वृत्तचित्रे नयनताराया: कार्यक्षेत्रस्य, विवादानाम्, विवाहस्य च कथा दर्शिता अस्ति। विमोचनानन्तरं बृहत् प्रसिद्धाः जनाः अस्य वृत्तचित्रस्य प्रतिक्रियां ददति। किञ्चित्कालपूर्वं दक्षिणस्य सुपरस्टार महेशबाबुः अपि प्रतिक्रियाम् अददात्। महेशबाबुः स्वस्य इन्स्टाग्राम- कथायां वृत्तचित्रस्य प्रशंसाम् अकरोत्। महेशबाबुः इन्स्टाग्राम स्टोरी इत्यत्र अस्य वृत्तचित्रस्य छायाचित्राणि प्रसारितवान्। छायाचित्रेण सह रक्तहृदयस्य इमोजी अपि स्थापितं कृत्वा महेशबाबूः अवदत् यत् तस्मै वृत्तचित्रं रोचते।

ॐ ईशोपनिषद् ॐ

अनेजदेकम्मनसो जवीयो
नैनद्देवाऽ आप्नुवन्पूर्वमर्शत्।
तद्धावतोऽन्यानत्येति तिष्ठत्तस्मिन्नपो
मातरिश्वा दधाति ॥ ४॥

मन्त्रार्थः-- जो ब्रह्म एक अर्थात अद्वितीय और अचल एक रस है, वह मन से भी अधिक वेग वाला है। वह सब जगह पहले से ही व्याप्त है। उस ब्रह्म तक इन्द्रियां नहीं पहुँचतीं, अर्थात् इन्द्रियों का विषय न होने के कारण इन्द्रियाँ उसको नहीं जान सकतीं। वह ब्रह्म स्वयं ठहरा हुआ भी है तो भी दौड़ते हुए अन्य सब पदार्थों को उल्लङ्घन कर जाता है (क्योंकि दौड़ने वाले हर पदार्थ से पूर्व ही वह हर स्थान पर विद्यमान रहता है) उसी के भीतर वायु मेघादि रूप में जलों को धारण करता है।